

EZERÉVES A MAGYAR ISKOLA

A Baár-Madas Gimnázium

A Baár-Madas Gimnázium Magyarország első református leánygimnáziuma s a század első felének egyik legrangosabb leányközépiskolája volt. Történetéről mindeddig nem jelent meg összefoglaló mű.¹ A református egyház régi óhaja – a leánygimnázium és nevelőintézet felállítására – két földbirtokos, *Baár János* és *Madas Károly* adománya folytán vált valóra. Baár János 1892-ben egy református felsőbb leánynevelő intézet felállítására a Budapesti Református Egyházközségnek hatszázezer koronát adományozott, és a szerződésben kikötötte, hogy az intézet majdan az ő nevét viselje. Madas Károly 1895-ben vagyonát a Dunamelléki Református Egyházkerületre hagyományozta, azzal a feltétellel, hogy a vagyon feléből egy árvaházat, a másik feléből pedig egy református felsőbb leányképző intézetet állítsanak fel. Az intézetet 1907-ben a két adományból közösen alapította a Budapesti Református Egyházközség és a Dunamelléki Református Egyházkerület. Azt is eldöntötték, hogy az iskola neve a Baár János féle adomány egyik feltétele szerinti *Baár-Madas Református Felsőbb Leányiskola és Nevelőintézet* lesz. A tanítás 1907 szeptemberében az Albrecht út 26. sz. alatti Lónyay villában kezdődött meg 3 osztállyal és 12 tanulóval. Az intézet mint 6 osztályos felsőbb leányiskola működött 1907-től 1916-ig. 1910-ben a vallás és közoktatásügyi miniszter a 44529/1910. sz. rendeletével a végleges nyilvánossági jogot megadta a felsőbb leányiskola számára. Később az iskola átalakulásokon ment keresztül, de mindig az adott iskolatípusra vonatkozó állami tantervet követte. 1917-ben felső leányiskolává szervezték át, majd 1920-ban az első öt osztályt leánygimnáziumi osztályként nyitották meg. 1923-ra kialakult a teljes gimnázium. 1924-ben végzett az első gimnáziumi osztály, így ekkor tartották a Baár-Madasban az első érettségi vizsgát, amire 11 tanuló jelentkezett. Az első érettségi elnöke az akkori református püspök dr. Ravasz László volt. 1926-tól a gimnázium líceummá alakult át az első osztálytól kezdődően.

Az 1910/11-es tanévet a megnövekedett létszám miatt az Attila u. 101. sz. bérházban kezdték meg, s az intézet itt működött 20 évig, 1930-ig. Mivel az épület szűkössé vált a megnövekedett tanulólétszám miatt, új épület tervezésére írtak ki pályázatot, amelyre 5 pályamunka érkezett. Ezek közül a zsűri egyhangúlag Medgyaszay István műépítész tervét találta a legjobbnak. Az új épület alapkövetétele 1928. október 31-én, a reformáció ünnepén, fényes egyházi ünnepség keretében zajlott a II. ker. Rókushegy u. 5. sz. alatti telken. Az intézet alapokmányát aláírta Horthy Miklós Magyarország kormányzója, gr. Bethlen István miniszterelnök, gr. Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter, Medgyaszay István az épület tervezője, dr. Ravasz László püspök, dr. Patay Pálné az intézet igazgatója és az intézet tanárai. Az épület amely ma műemlék, korának kiemelkedő alkotása volt. 1930-ban Medgyaszay István Greguss díjat kapott érte. 1930. november 25-én az épület felszentelő ünnepélyén a

¹ A témával foglalkozó irodalom: 1. *A. Nagy Zsuzsa (szerk.):* Nyitva van az Aranykapu. Kiadta a budapesti Református Öregdiákok Török Pál Egyesülete és a Ráday-Gyűjtemény. Bp. 1990. – 2. *A Baár-Madas Református Gimnázium Értesítőinek sorozata* Budapest 1907-1948. és 1990-1995. – 3. *Bacher Iván:* Baár-Madas. Magyarország 1989. 27. szám 21. old. – 4. *Bibó István:* Nyitottság, hit, hagyomány. Magyar Nemzet 1995. március 14. 22. old. – 5. *Fodor Lajos:* Feltámad a Baár-Madas. Harang 1990. 6. szám 16-17. old.

rengeteg jelenlévő egyházi és világi vezető mellett Horthy Miklós államfő is személyesen részt vett.

Az 1930-31-es tanévben ellátogatott az intézetbe gr. Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter és több tanórát is megnézett. Nagy elismeréssel szólt az intézetben folyó munkáról és a növendékek tudásáról. Kijelentette: „Gondoskodom arról, hogy a külföldi látogatók számára a megtekintésre érdemes fővárosi intézmények és látóvalók közé a Baár-Madas intézet is felvetessék.”

1935-ben az iskola újból gimnáziummá alakult át.

Az intézet fennállása alatt végig internátussal egybekapcsolt iskolaként működött. Az intézetben voltak bejáró, félbentlakó és bentlakó növendékek. A bejárók tanítás végén hazamentek, a félbentlakók reggel 8-tól este 7-ig maradtak az intézetben, a bentlakók pedig az internátusban laktak. A növendékeknek az intézet szigorú házi-rendje szerint kellett élniük, ugyanakkor az intézet az oktatáson kívül szinte mindent nyújtani akart a növendékeknek amit a korban egy leánytól elvártak. Délutánonként kötelező volt a séta és a sport. A séta alatt szigorú rendben, kettes sorokban kellett haladni. A sportágak közül a lányoknak kötelező volt a korcsolyázás, a tenisz és úszni is jártak a Lukács-uszodába. A sport mellett a lányok a délutánt ének, zene vagy táncórákkal és nyelvtanulással töltötték. Hogy a növendékek zenei és általános műveltsége még inkább bővüljön és szórakozásuk is legyen, gyakran jártak operába, hangversenyre, színházba és moziba. Sőt az 1930-as években minden nap rádiót hallgattak. A zene és táncórákon kívül idegen nyelvi társalgási órák szerepeltek még a tanulók napirendjében. A Baár-Madas mindig, de különösen a líceumi éve alatt híres volt a jó nyelvtanításáról. Az iskolai nyelvórákat is kiváló nyelvtanárok tartották. Már 1930-tól az intézet a kiscsoportos nyelvtanítást vezetett be az iskolai német és francia órákon. De az idegen nyelvek elsajátítására a rendes tanítási órákon kívül is bő alkalma volt a növendékeknek, mert az internátusban külföldi, német, francia, angol tanítónők felügyelete alatt éltek, akik nem is beszéltek magyarul. Az iskola nyelvtanításáról így ír Nemes Nagy Ágnes a későbbi költő és műfordító: „Én a kenyeremet köszönhetem annak, hogy a Baár-Madasba jártam. Ott egyrészt az iskolában, másrészt az internátusban, Schwesterek és mademoisellek és nyelvórák segítségével annyira beletanultam a nyelvekbe, hogy egy bizonyos korszakban, amikor csak fordítottam volt lehetséges, ez elégséges volt arra, hogy nekivághassak.”²

A nevelés kimondottan evangélikumi, keresztény szellemű volt. Minden iskolaévet és tanítási hetet istentisztelettel kezdtek, és minden nap rövid áhitattal kezdődött és fejeződött be. A Baár-Madasba – bár református iskola és nevelőintézet volt –, a reformátusok mellett jártak evangélikus, katolikus és izraelita vallású tanulók is. Az intézet megkívánta a különböző felekezetekhez tartozó tanulóktól egymás vallásának megbecsülését, ami ritka volt abban a korban. A hittanórákat egy időben, de természetesen külön-külön tartották a más-más felekezetű tanulóknak. Az ökumenikus szellem mindvégig jellemezte az intézet légkörét.

Az iskolai oktatást sokféle különóra, tanórán kívüli elfoglaltság egészítette ki. Működött az iskolában önképzőkör, képzőművészeti csoport, matematika és fizika kör, angol kör, gyorsírókör, ének- és zenekar és sportkör. Az 1930-as évek második felében az iskola önképzőkörében kezdte pályafutását Nemes Nagy Ágnes is. Ott előadott verseit be is jegyezték az önképzőkör emlékkönyvébe. Az iskola lelki és vallásos nevelésében fontos szerepe volt a Bibliakörnek és a cserkészcsapatnak. Emellett számos bel- és külföldi utazás tette még színesebbé a tanulók iskolán kívüli életét. Többször jártak a Felvidéken, voltak Erdélyben és az Aldunán is. Rendezett az iskola néhány hosszabb nyugat európai és olaszországi körutazást is. Gyakran szerveztek

² Nemes Nagy Ágnes: Látkép, gesztenyefával Bp. 1987. 38. old.

rövidebb, 1-2 napos kirándulásokat belföldön a Balatonra és a magyar reformátusság két legjelentősebb városába Debrecenbe és Sárospatakra. A növendékek megfordultak a főváros összes jelentősebb könyvtárában, múzeumában és képtárában. Ellátogattak a Magyar Tudományos Akadémiára és a Parlamentbe is, ahol nemcsak az épületet tekintették meg, hanem országgyűlési üléseket is hallgattak. Ezen kívül sok neves budapesti kutatóintézetbe és gyárba is ellátogattak.

Látható, hogy az intézet a személyiséget sokoldalúan fejlesztő nevelést valósított meg. A magas tandíj miatt elsősorban a társadalom felsőbb rétegei érdeklődtek az iskola iránt. Az iskola kiváló oktatási színvonalát bizonyítja, hogy a sok jól megválogatott pedagógus mellett az intézet több országos hírnő, kiemelkedő költő, műfordító, egyetemi tanár, irodalomtörténész, fizikátortörténész tanárral dicsekedhetett. 1907-től 1914-ig az intézet igazgatótanácsának tagja volt Komáromy Lajos nyelvész, irodalomtörténész, aki gyakran látogatta az intézetet, órákat nézett meg, s hasznos pedagógiai tanácsaival segítette az iskola munkáját.

1913-1914-ig az intézet hittanára volt Pruzsinszky Pál református teológiai tanár, egyháztörténész, ő tartotta az iskola ünnepi istentiszteleteit, és a reggeli áhítat vezetője volt.

1932-1952-ig az intézet latin és történelem tanára volt Ravasz Boriska, dr. Ravasz László dunamelléki református püspök leánya, aki 1940-ben kötött házasságot Bibó Istvánnal. Volt tanulói vélemények szerint elragadó tanáregyenység volt, történelem órái élményszámba mentek. Volt tanítványa emlékezete szerint csodálatos órát tartott a katolikus Pázmány Péterről, noha ő maga református püspök leánya volt.

1934 és 1943 között volt az intézet igazgatója, magyar, filozófia és román tanára Áprily Lajos. Az ő igazgatósága minden kétséget kizáróan az intézet virágkora volt. Teljes embert kívánó igazgató-pedagógusi munkájával egyidejűleg kora irodalmi életének jelentős alakja volt, mint neves költő és műfordító. Mindkét területen kiváló és maradandót alkotott. Az iskolának szinte mind az 500 diákját név szerint ismerte, mert minden új növendéket a szülőkkel, a gyermekkel való személyes beszélgetés után vett fel, s figyelemmel kísérte további fejlődésüket. Az országos hírnő költő, az Akadémia levelező tagja évente minden tanuló dolgozatfűzetét végignézte. Nagyon gyakran látogatott órákat, különösen a fiatal, kezdő tanároknál, s ő is meghívta őket saját óráira hospitálni. Áprily nagyon szerény és puritán ember volt. Az iskolában sohasem a költői, hanem az eredeti nevét (Jékely) használta. Sohasem engedte meg, hogy az iskolában Áprily versek szerepeljenek. Kapcsolatot tartott az akkori szellemi élettel, írók, költők, művészek fordultak meg az iskola rendezvényein. Meghívta erdélyi író barátait, Tamási Áront, Reményik Sándort, Nyíró Józsefet. Igazgatósága alatt vált hagyománnyá a Baár-Madas napok, amely mintegy az iskola évi bemutatása volt. Ennek során tornánnepély, műsor, színelőadás fogadta a szülőket és a látogatókat. Amikor a kórus Kodály műveket adott elő, akkor Jékely meghívta magát Kodály Zoltánt, aki véleményt mondott a kórus munkájáról. Egy alkalommal egy színelőadást a kor híres színésznője Márkus Emilia tanította be. Amikor erre lehetőség nyílt, előadásokkal, kirándulásokkal tágította tanítványainak világát és érdeklődését, a növendékeket kiállításokra kalauzolta, ahol megvilágította a művészeti alkotások lényegét, kivitte őket a szabad természetbe és emberközelségbe hozta a történelem nagy alakjait. 1943 szeptember 1-től lemondott igazgatói állásáról és nyugdíjazását kérte. Az iskolai életben nem volt hajlandó végrehajtani a zsidó törvényeket, a diákok felvételére és kitiltására vonatkozó hivatalos utasításokat. Ezzel véget ért Jékely csodálatos tanári pályafutása és a Baár-Madas Gimnázium történetének legvirágzóbb szakasa.

1938 és 1940 között az intézetben tanított Mátrainé Zemplén Jolán fizikus, fizikátortörténész, egyetemi tanár, Magyarország első női fizikaprofesszora. Ő volt az iskola matematika-fizika körének egyik alapító tanára. 1945-ben kezdődött a leánygimnáziumi osztályok alsó évfolyamainak általános iskolai osztályokká való átalakítása és ekkor nyílt

meg a gimnáziumhoz tartozó általános iskola 1. és 2. osztálya is. Az iskola alapításától 1947-ig (eddig állnak rendelkezésre hivatalos források) 12 708 tanuló iratkozott be, 11 856 tett osztályvizsgát. E nagy számú diáksereget összesen 99 pedagógus tanította. 1948-ban a Magyar Kommunista Pártnak sikerült kieroszakolnia több mint 6500 egyházi iskola államosítását. 1948-ban a Baár-Madas Leánygimnázium közös igazgatás alá került a Lónyay utcai Budapesti Református Gimnáziummal és a Budapesti Református Gimnázium Leánytagozata néven működött tovább 1952-ig, állami kézbe kerüléséig. 1952 júniusában az akkori egyházvezetés, felsőbb politikai nyomás hatására úgy határozott, hogy a négy, tulajdonában levő középiskola közül hármat, köztük a Budapesti Református Gimnáziumot és Leánytagozatát is átadja az államnak. Ezzel megtörtént az, amit az alig 2 héttel azelőtt tartott évfázron még egyik diák se hitt volna. Régi iskolájuk megszűnt, őket pedig teljesen önkényesen áthelyezték Budapest legkülönbözőbb gimnáziumaiba. Az iskola átadásáról hivatalos értesítést nem kaptak, csak az újságokból és a rádió híradásaiból értesültek döbbenet a történetekről. Ezzel lezárult a Baár-Madas Református Leánygimnázium történetének első, 45 évig tartó fejezete.

Összefoglalva: a Baár-Madas Gimnázium betöltötte azt a szerepet amit az alapítók megálmodtak és amelyet kiemelkedő pedagógusok, egyházi vezetők töretlen hittel, áldozatos munkával továbbvittek. Volt diákok emlékezéseiből kitűnik, hogy mindig rangot jelentett a Baár-Madas Gimnázium növendékének lenni. Sok neves közéleti ember kapott itt indítást későbbi pályafutására, mint például Nemes Nagy Ágnes. Ő így ír erről a Látkép, gesztenyefával című esszéjében: „Nekem olyan fontos volt az iskola az életemben, ez a református leánylíceum, mint a viktoriánus regényekben szokott lenni. Túlságosan jó világ volt ez, amely sajnos azt indukálta bennem és sokakban, hogy tulajdonképpen ez a világ kicsinyített mása. De nem az volt. Szó sem volt róla. Soha többé nem volt Baár-Madas az életemben. Nagyszerű volt és egy kicsit félrevezető. Igaz, ezt a félrevezetést mégsem bánom. Végző soron maradt egy mérték. De túlságosan is magas mérték. Mind szellemileg, mind, hogy úgy mondjam, morálisan ez az iskola nagyon magas szintű volt.”³ Az iskola működése 1952-ben 38 évre megszűnt ugyan, de teljesen nem ért véget, mert 1990 szeptemberétől újra megnyílt a Lórántffy Zsuzsanna utcában a régi Baár-Madas épületében. Itt 1955-től a Móricz Zsigmond Gimnázium működött, majd 1990-től az épületet közösen használták az újjáalakult Baár-Madas Gimnáziummal 1992-ig. Ekkora elkészült a Móricz Zsigmond Gimnázium új törökvérszi úti épülete.

Az új Baár-Madasban 1990 szeptemberében 3 első és 1 második osztályban kezdődött meg a tanítás 4 évfolyamos koedukált képzés keretében. 1994-ben a 4 évfolyamos képzés mellett 6 évfolyamos is indult két párhuzamos osztályban. Mind a 4, mind a 6 évfolyamos osztályokban a tanítás az állami gimnáziumi tantervek szerint folyik, azzal a különbséggel, hogy itt a hitoktatáson való részvétel mindenkinek kötelező. Természetesen ehhez biztosítják a megfelelő felekezeti hittanárt a nem református vallású tanulók számára is. A gimnázium első igazgatójává dr. Bibó Istvánt nevezték ki, aki az iskola újjáalakításában is jelentős szerepet töltött be. A hitbeli nevelés mellett a mai Baár-Madas más hagyományokat is át szeretne venni elődjétől. Erről így nyilatkozott dr. Bibó István: „Feltétlenül folytatni szeretnénk azt, hogy tehetséges, arra való gyerek pusztán anyagi okokból nem maradhat ki. Erre alapítványok, gyülekezetek, magánszemélyek vállalásai teremthetnek lehetőséget. Hagyomány az is, hogy más vallásúak is jelentkezhetnek, és ezeket nem akarjuk megtéríteni reformátusnak. Szeretnénk a haldan volt oktatási színvonalat is továbbvinni, s nagyon szeretnénk olyan lelki tartalmakkal, emberi minőséggel bíró főket kibocsátani, mint a valamikori Baár-Madas és Lónyay gimnáziumok neveltjei voltak.”⁴

Tóth Gabriella

³ U.o.: 31. old.

⁴ *Bibó István*: A lélek fúj ahová akar. Egyház és Világ 1990. 13. sz. 10. old.